Românii din Torino – comportament şi atitudini (socio)lingvistice în mediu aloglot[1]

Florin-Teodor OLARIU

Key-words: *Romanian immigration, cultural identity, linguistic practices*

1. Introducere

Mişcările şi fluxurile de populație actuale au devenit o caracteristică importantă a societăți contemporane, ele transgresând vechile linii de demarcație ale spațiilor naționale, fragmentându-le şi remodelându-le în permanență după un set de reguli şi principii focalizate, în general, pe nevoia individului de a dispune de libertatea personală de mişcare (garantată prin Declarația Universală a Drepturilor Omului, articolul al 13-lea), în conformitate cu expectanțele propriului proiect socio-economic şi cultural. Cadrul generos de mobilitate creat (pentru tema care ne interesează) ca urmare a căderii regimurilor comuniste din estul Europei, urmată de procesul extinderii Uniunii Europene spre estul continentului, a dus la redobândirea de către persoanele aflate aproape o jumătate de secol după Cortina de fier a acestui drept fundamental care le-a fost interzis pentru o lungă perioadă, şi anume *dreptul la liberă circulație*. Posibilitatea exercitării respectivului drept de către populația est-europeană a avut ca efect o amplă mişcare migratorie (fie temporară, fie definitivă) înspre țările din vestul Europei, axa est-vest înlocuind astfel axa migraționistă sud-nord, ce a caracterizat fluxurile migratorii europene în perioada postbelică timpurie, când țări precum Italia, Spania sau Portugalia erau la originea unor importante valuri migraționiste îndreptate către țări central şi nord-europene, precum Franța, Elveția sau Germania.

Dacă principala motivație a emigrării de după 1989 o reprezintă situația socială şi economică precară în țările lor de origine, odată ajunse în țările-țintă, persoanele din spațiul est-european s-au văzut nevoite să facă față unei provocări cu nimic mai puțin dure decât situația economică de acasă, însă de o cu totul altă factură: încercarea (nu de puține ori dramatică) de inserție la nivel social şi de adaptare la nivel etnocultural în cadrul societăților-țintă, în condițiile unei situații complexe care presupune existența unor relații multiple şi „polifonice" cu diferitele grupuri nu doar ale societății-țintă, ci şi ale societății de proveniență.

[1] Această lucrare a fost realizată în cadrul Proiectului „Societatea bazată pe cunoaştere – cercetări, dezbateri, perspective", cofinanțat de Uniunea Europeană şi Guvernul României din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007–2013, ID 56815.

BDD-A961 © 2010 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 20:55:08 UTC)

În aceste condiţii, analiza problematicii deloc simple legate de definirea parametrilor identitari de pe poziţia statutului de imigrant (fie el legal sau ilegal) se poate face în condiţii optime doar printr-o abordare de tip procesual-integrativ a raporturilor de forţă care se stabilesc între diversele forme de manifestare a grupurilor umane prezente într-o societate. Factorii economici, politici, sociali sau culturali constituie, fiecare în parte, puncte de plecare complementare în direcţia realizării unei viziuni de ansamblu, de factură organizaţional-integrativă asupra situaţiei *de facto* cu care se confruntă membrii unei comunităţi de imigranţi în societatea occidentală. Această perspectivă interdisciplinară a abordării fenomenului migraţionist a fost cea care a stat şi la baza proiectului intitulat *Emigranţi din România la Torino (1989-2006). O abordare cultural-antropologică*, proiect derulat prin intermediul Asociaţiei culturale „A. Philippide" la care au luat parte cinci cercetători: doi de la Institutul de Filologie Română „A. Philippide" din Iaşi, doi de la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza" şi un cercetător italian de la Catedra de română a Universităţii din Torino, acesta din urmă având rolul nu doar de cercetător, ci şi de *mediator cultural* al echipei – o poziţie extrem de necesară în proiecte axate pe studiul problematicii migraţioniste, unde accentul principal cade pe urmărirea şi analiza unei palete foarte diversificate de fenomene generate ca urmare a contactului cultural între grupuri etnice diferite. Mai precizăm că proiectul a fost finanţat de Ministerul Român al Afacerilor Externe, partener social fiind şi Primăria din Torino.

2. Descrierea proiectului

Caracterul cercetării a fost unul pronunţat aplicat, aceasta fiind centrată, în principal, pe îndeplinirea a două obiective:

a) contactul direct cu câţi mai mulţi subiecţi reprezentând ambele comunităţi: cea italiană, ca societate gazdă, şi cea românească, în calitatea sa de comunitate recentă de imigranţi;

b) contactul şi colaborarea atât cu reprezentanţii oficialităţilor torineze (în special cu departamentele abilitate în monitorizarea fenomenului migraţionist, dar şi cu cele care au de gestionat situaţii şi realităţi influenţate în mod mai mult sau mai puţin direct de fenomenul în cauză, cum ar fi serviciile şcolare şi sociale), cât şi cu reprezentanţii statului român la nivel teritorial (este vorba, în primul rând, de membrii Consulatului român din Torino, inaugurat în mod oficial pe 1 noiembrie 2007) sau ai comunităţii româneşti locale, cum ar fi, de exemplu, asociaţiile culturale.

Importanţa majoră pe care am acordat-o colaborării atât cu autorităţile locale, cât şi cu reprezentanţii comunităţii româneşti rezidă în faptul că, având rolul de interfaţă în relaţia cu *Celălalt*, aceste structuri organizatorice reprezintă locuri de tezaurizare a întregii problematici aferente complexului proces de coabitare în cadrul aceluiaşi spaţiu determinat socio-economic şi cultural, o asemenea colaborare fiind esenţială în obţinerea unor rezultate concludente în raport cu situaţia existentă în teren.

Motivarea alegerii ca strategie euristică a acestei duble monitorizări – la nivelul relaţiilor individuale, dar şi la nivel instituţional – vine şi din faptul că, aşa cum s-a constat ca urmare a analizelor longitudinale realizate în ultima perioadă, gradul de inserţie socio-culturală pe care comunităţile de imigranţi îl au la un moment dat depinde în mod direct, pe de o parte, de gradul colaborării la nivel

BDD-A961 © 2010 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 20:55:08 UTC)

instituțional între comunitățile implicate în procesul coabitării cotidiene, iar pe de altă parte, atât de gradul de deschidere spre diversitatea etnoculturală a societății gazdă, cât şi de dorința de integrare la nivel individual sau de grup a imigranților. Urmărirea acestor elemente cu rol decisiv în procesul redefinirii identității etnoculturale a persoanelor şi grupurilor aflate în situația de imigranți, ambele grefate pe un solid substrat imagologic (cutume, prejudecăți, percepții interculturale etc.), poate să ne confere o viziune conformă cu realitatea a reprezentărilor construite în jurul comunităților alogene, sugerându-ne, în acelaşi timp, şi posibile căi de urmat în direcția ameliorării proceselor şi problemelor legate de integrarea la nivel socio-cultural a comunității româneşti aflate în Torino.

Proiectul a avut ca punct de plecare constatarea că, din perspectiva realizării efective a integrării europene la nivelul tuturor structurilor statului, instituțiile româneşti abilitate cu monitorizarea punerii în practică a acestei ample acțiuni trebuie să cunoască, între alte puncte de interes general, şi problemele cu care se confruntă emigrația românească la nivelul continentului european, statutul acesteia în cadrul societăților-țintă şi modalitățile prin care comunitățile în cauză încearcă să-şi păstreze identitatea națională în condiții aloglote. Totodată, se impunea o analiză „în oglindă" a strategiilor adoptate în acest sens de comunitățile imigrate şi/ sau de instituțiile țării de proveniență a acestora (România în cazul de față) cu directivele oficiale şi cu politicile de integrare puse în practică în acest sens de oficialitățile statului gazdă. Pornind de la aceste constatări, proiectul s-a centrat pe cercetarea condițiilor şi a formelor în care românii emigrați la Torino au reuşit să se organizeze la nivel socio-cultural (centre şi asociații culturale, biserici, mass-media în limba română etc.) pentru a-şi păstra şi exprima în condiții cât mai adecvate propria identitate în cadrul societății de inserție, în paralel cu strategiile de integrare pe termen lung şi/ sau cu soluțiile de emergență adoptate la nivelul societății gazdă, atât în cadrul directivelor oficiale, cât şi la un nivel asociativ non-instituțional (înființarea unor centre de studiu al multiculturalității patronate de autorități, instituirea unui master în servicii pentru imigranți la Universitatea din Torino, prezența mediatorilor culturali în şcoală etc.).

În plus, pornindu-se de la acest nivel organizațional, s-a încercat surprinderea efectelor pe care migrația le are din punct de vedere economic, social şi cultural atât asupra societății țintă, cât şi asupra celei de bază, respectiv de plecare. Dinamica demografică este însoțită, de cele mai multe ori, de importante schimbări de factură social-economică, având, în acelaşi timp, efecte majore asupra imaginarului colectiv al grupurilor care intră în contact. În aceste condiții, o componentă importantă a proiectului a constat în cercetarea constituirii şi, ulterior, a dinamicii reprezentărilor sociale generate de raporturile cotidiene dintre membrii comunității româneşti şi mediul social în care aceştia îşi desfăşoară activitatea.

3. Obiective, metode

Principalele obiective ale cercetării au fost preconizate a se realiza prin coroborarea finală a unor analize de tip secvențial axate pe câteva componente esențiale ale problematicii identitare, cum ar fi:

BDD-A961 © 2010 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 20:55:08 UTC)

a) politica de imigrare a societății-țintă (Italia), cuprinzând cadrul legal specific reflectat în propriile politici publice culturale, economice, sociale etc.;

b) politica de stat a României referitoare la procesul emigrației; susținerea propriilor minorități de emigranți prin crearea formelor instituționale necesare păstrării identității etnoculturale;

c) sondarea imaginarului colectiv la nivelul ambelor părți implicate în procesul coabitării; dinamica reprezentărilor şi a stereotipurilor şi factorii care influențează această dinamică; reflectarea clişeelor şi a stereotipurilor în discursul cotidian (scris şi oral) al societății-țintă;

d) cercetarea aspectelor socio- şi psiholingvistice al imigrației; efectele fenomenelor de interferență lingvistică generate în diferitele contexte sociolingvistice şi relația lor cu strategiile de păstrare a identității culturale şi lingvistice; analiza caracteristicilor dialectale ale vorbirii imigranților, ca sursă complementară a configurării geografice a mişcărilor demografice de factură migrațională; dinamica raportului comunicare verbală/ comunicare non-verbală pe parcursul procesului de inserție socio-culturală;

e) diagnosticarea disponibilității interne pentru adaptare a comunității româneşti din Torino şi capacitatea psiho-socială a membrilor acesteia de a face față provocărilor ce decurg din statutul de imigrant; viabilitatea instituțiilor create în scopul satisfacerii nevoii concrete de adaptare etnoculturală; felul în care este privită realitatea socio-economică şi culturală din România de către diaspora românească din Torino, aici urmărindu-se nu numai integrarea cetățenilor români şi schimbările de mentalitate care intervin, ci şi atitudinea populației autohtone față de noii veniți, precum şi influențele (dacă ele există) noului statut preluat de imigranți în raport cu realitățile din România: mai percep ei contextul socio-cultural şi economic românesc aşa cum o făceau când erau în țara de origine sau preiau clişee şi orientări ale populației majoritare, fie din convingere, fie pentru a se plia noii identități, în ideea unei identificări cât mai depline cu autohtonii?

Referitor la metodele de cercetare, acestea au constat în:

a) chestionare directe şi indirecte adresate subiecților, centrate pe aspecte diverse (culturale, sociolingvistice, imaginar colectiv etc.);

b) cercetări biografice cu interviuri narative; din punct de vedere al interesului de factură sociolingvistică legat de comportamentul comunicativ al membrilor comunității româneşti, am încercat să ne concentrăm mai ales asupra dimensiunii „micro" a contactului lingvistic, acordând astfel un loc privilegiat „dinamicii contactelor lingvistice trăite cotidian" (Marius Sala). Această perspectivă, ce îmbină elemente de pragmalingvistică şi de sociolingvistică, a fost dublată de încercarea de a înregistra un număr cât mai mare de *biografii lingvistice* (engl. 'language biographies', fr. 'biographies langagières', germ. 'Sprachbiographien'), în calitatea acestora de structuri narative extrem de utile şi intens folosite în ultima perioadă în cercetările dedicate bi- şi plurilingvismului în scopul decelării motivațiilor, proceselor cognitive, atitudinilor şi a imaginarului lingvistic ce însoțesc parcursul individual al imigrantului în procesul învățării celei de-a doua limbi (L2). Zona cea mai interesantă sub acest aspect o reprezintă segmentul vârstei şcolare, datorită, în primul rând, amplitudinii procesului de imersiune lingvistică pe care îl presupune actul educației pentru copiii imigranților.

BDD-A961 © 2010 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 20:55:08 UTC)

Un prim rezultat, deosebit de important sub aspectul tezaurizării memoriei colective în varianta sa orală, îl constituie realizarea unui corpus narativ cu astfel de biografii lingvistice provenite de la un număr consistent de imigranți, biografii centrate în general pe relevarea factorilor ce pot influența dinamica loialității lingvistice în raport cu limba maternă. Respectivele interviuri narative (cca 50 ore de înregistrări audio) au fost realizate în condiții şi împrejurări extrem de variate (sediul asociațiilor culturale româneşti, incintele bisericilor româneşti – ortodoxe, catolice sau protestante, locuințele imigranților sau chiar în aer liber – parcuri, cafenele etc.) şi cu persoane având un statut social la plecarea din țară (ca reper în cercetarea noastră) ce acoperă o paletă foarte largă de poziții în ierarhia profesională: artişti, scriitori, profesori, ingineri, studenți, muncitori etc.

c) monitorizarea atitudinii mass-mediei italiene referitoare la imigranții români (în special presa locală cu difuzare națională, cum este ziarul „La Stampa" din Torino), precum şi a activității existente la acest nivel ca produs al eforturilor asociațiilor culturale româneşti din zonă şi/ sau al politicii statului român (emisiuni în limba română la radio şi televiziune, ziare în limba română – „Obiectiv"); urmărirea modalității de relaționare/ coordonare a acestor activități cu inițiativele locale.

4. Rezultate/ Concluzii parțiale

În lucrarea de față vom încerca să prezentăm câteva date pe care am reuşit să le obținem după două deplasări la Torino (câte trei săptămâni în toamna anului 2007, respectiv 2008), unde am efectuat câteva cercetări de teren, cu statut preliminar (aici intrând atât distribuirea de chestionare în mijlocul comunității româneşti, cât, mai ales, stabilirea unor prime contact cu conducerile asociațiilor româneşti, cu Consulatul român de la Torino, cu preoți de la diverse biserici româneşti, cu reprezentanți ai departamentului privind problematica migrațională din Primăria Torino sau cu specialişti din Torino preocupați de imigrația românească din zonă).

I. Mai întâi, menționăm câteva date din dosarul pe anul 2007, intitulat „Dossier Statistico Immigrazione", al Centrului misionar „Caritas" privind imigrația în Italia:

a) conform acestei publicații, lucrătorii români înregistrați în Italia sunt aproximativ 556.000, respectiv 15,1 % din totalul lucrătorilor străini înregistrați în această țară, ei fiind urmați de albanezi, cu 11 %, şi de marocani, cu 10 %;

b) în anul 2006, în urma legii din luna februarie privind legalizarea statutului muncitorilor aflați pe teritoriul Italiei, au fost înregistrate aproximativ 131.000 de cereri de angajare din partea românilor, aceştia fiind urmați la mare distanță de marocani, cu aproximativ 52.000 de cereri;

c) dintre angajații străini, românii înregistrează o incidență maximă în Lazio (24,5 %) şi în Piemonte (22,7 %), şi una minimă în Sicilia (4,2 %) şi în Campania (5 %).

Pentru anul 2008, am apelat la datele oferite de Institutul Național de Statistică din Italia, conform cărora situația imigranților la nivelul întregii Italii pentru primele trei comunități (români, albanezi, marocani) era următoarea:

BDD-A961 © 2010 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 20:55:08 UTC)

ITALIA	**TOTAL**	**3.891.295**	**% din total imigranți**	
	Români	**796.477**	**20,46**	
	Albanezi	441.396	11,34	
	Marocani	403.596	10,37	
ITALIA nord-occidentală	**TOTAL**	**1.368.138**	**% din total imigranți**	**% din total conaționali**
	Români	**252.024**	**18,42**	**31,64**
	Marocani	169.928	12,42	42,10
	Albanezi	151.203	11,05	34,25
ITALIA nord-orientală	**TOTAL**	**1.049.772**	**% din total imigranți**	**% din total conaționali**
	Români	**171.009**	**16,29**	**21,47**
	Marocani	128.024	12,19	31,72
	Albanezi	119.074	11,34	26,97
ITALIA centrală	**TOTAL**	**976.782**	**% din total imigranți**	**% din total conaționali**
	Români	**262.106**	**26,83**	**32,90**
	Albanezi	119.856	12,27	27,15
	Marocani	57.322	5,86	14,20
ITALIA meridională[2]	**TOTAL**	**352.434**	**% din total imigranți**	**% din total conaționali**
	Români	**77.073**	**21,86**	**9,67**
	Albanezi	44.421	12,60	10,06
	Marocani	33.955	9,63	8,41
ITALIA insulară[3]	**TOTAL**	**144.169**	**% din total imigranți**	**% din total conaționali**
	Români	**34.265**	**23,76**	**4,30**
	Marocani	14.363	9,96	3,55
	Albanezi	6.842	4,74	1,55

Conform acestor câteva date, credem că problematica ridicată de nevoia inserției la nivel socio-economic a membrilor comunității româneşti, în calitatea acesteia de primă comunitate sub aspect numeric din Italia, devine una extrem de importantă pe agenda de lucru atât a autorităților italiene, cât şi a celor româneşti. În acest sens, cunoaşterea realităților „din teren" de către cele două părți implicate în gestionarea fenomenului migraționist românesc poate contribui în mod substanțial la o mai bună înțelegere a problemelor reale cu care respectiva comunitate se confruntă, facilitând astfel luarea unor decizii în deplină concordanță cu necesitățile efective ale acesteia.

[2] În Italia meridională, marocanii ocupă locul al patrulea, după ucraineni.
[3] În Italia insulară, marocanii ocupă locul al treilea, după tunisieni, iar albanezii de-abia locul al şaselea.

BDD-A961 © 2010 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 20:55:08 UTC)

II. Dorim să prezentăm, de asemenea, câteva prime constatări obţinute ca urmare a distribuirii unui număr de aproximativ 350 de chestionare în mijlocul comunităţii româneşti din Torino:

a) ca zonă de proveniență, majoritatea imigranților sunt din nordul Moldovei (Suceava, Iaşi, Neamț, Bacău), aspect care, aşa cum remarca şi consulul român, constituie una dintre principalele caracteristici ale comunităţii româneşti din Torino;

b) o altă constatare, la o primă analiză oarecum deconcertantă pentru noi, a fost faptul că, deşi pentru majoritatea celor intervievați limba italiană nu a constituit o problemă insurmontabilă în cadrul procesului de adaptare la noile condiţii de viaţă, deşi au prieteni italieni şi deşi cei mai mulţi susţin că s-au integrat destul de bine în societatea italiană, când au fost chestionați în legătură cu atitudinea societăţii gazdă referitoare la imigranţii români, majoritatea răspunsurilor s-au încadrat în segmentul *neutru-negativ-foarte negativ*. Credem că o posibilă explicaţie a acestui hiatus între nivelul relaţiilor interpersonale şi cel al imaginarului colectiv poate fi găsită prin corelarea a doi factori: mai întâi, e vorba de atitudinea generală a societăţii occidentale legată de problema imigranţilor (de exemplu, situaţia turcilor din Germania şi Austria, a magrebienilor în Franța şi Țările de Jos sau, *mutatis mutandis*, aceea, mai recentă, a basarabenilor din România), asupra acestui segment de populaţie focalizându-se, ca regulă cvasigenerală, un întreg arsenal de atitudini şi reprezentări negative, din acest punct de vedere respectivei categorii sociale fiindu-i atribuită în studiile de specialitate o funcţie „expiatoare" la nivel comunitar, în sensul facilitării unei „defulări colective" a tensiunilor existente la un moment dat în societate; apoi, trebuie luat în considerare rolul major pe care îl are mass-media în construirea şi influenţarea imaginarului colectiv în societatea contemporană (să ne amintim doar situaţia explozivă generată de cazul Mailat şi cauzată, în principal, prin supralicitare mediatică – fapt recunoscut, în fond, de ambele părți/ comunități implicate în gestionarea acestui eveniment cu efecte sociale vizibile, mai ales la nivel simbolic). Validarea acestei presupoziţii vine şi în urma contactelor pe care le-am avut imediat după producerea respectivului incident cu d-na Marisa Cortese, directoare în cadrul *Departamentului privind politicile de integrare, regenerare urbană şi calitate a vieţii* din Primăria Torino, care ne-a confirmat faptul că, referitor la comunitatea românească, aceasta nu pune probleme deosebite la nivel local în comparaţie cu celelalte comunităţi de imigranţi, în sensul că dificultăţile semnalate se încadrează în problematica generală a integrării imigranţilor în cadrul structurilor socio-economice şi culturale locale .

c) unul dintre aspectele importante ridicate de recentele mişcări migratorii (în general, postcomuniste) îl reprezintă problematizarea tipologiei acestora, ca urmare a modificării strategiilor de mobilitate atât pe termen scurt, cât şi pe termen lung a fluxurilor migratorii; astfel, dacă în discuţiile ceva mai vechi referitoare la tipologizarea dinamicilor migratorii era luat în calcul aproape în mod exclusiv cazul migrantului „clasic" ce îşi părăseşte ţara pentru a se stabili definitiv în alte zone economico-geografice, fără a mai întreţine relaţii constante cu locul de origine, la ora actuală respectivele dinamici şi-au schimbat configuraţia, în sensul că imigranţii întreţin acum relaţii mult mai strânse cu ţările de origine, chiar şi la a doua sau a treia generaţie. Termenul propus în literatura de specialitate pentru a desemna acest fenomen este cel de «transnaţionalism», termen ce trimite, aşa cum a fost el formulat

BDD-A961 © 2010 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 20:55:08 UTC)

inițial, la procesul prin care imigranții dezvoltă relații complexe şi în mod simultan, la nivel economic, politic şi cultural, între țările de origine şi cele de destinație.

Legat de acest concept, în chestionarul folosit de noi la Torino s-a urmărit în ce măsură imigranții români sunt dispuşi să creeze şi să dezvolte, la rândul lor, astfel de spații transnaționale, prin practicile circulatorii la care recurg în mod evident şi constant. Mai precis, ceea ce ne-a interesat a fost să aflăm dacă perspectiva de a rămâne definitiv în Italia este una viabilă sau nu în rândul imigranților din comunitatea românească studiată. Rezultatul la care am ajuns este că majoritatea repondenților au refuzat să includă respectiva perspectivă în cadrul propriilor strategii de viață, fie că erau singuri şi de puțină vreme în Italia, fie că se aflau aici de mai mult timp şi împreună cu familiile lor. Acest refuz al „sedentarizării" în peninsulă, coroborat cu propriile informații adunate de-a lungul ultimei perioade conform cărora mulți dintre cei care se hotărăsc să se întoarcă nu rezistă prea mult în vechiul spațiu pe care l-au părăsit cu ceva timp în urmă şi se decid să se înscrie din nou în fluxul migraționist, nu fac decât să confirme, după părerea noastră, instituirea în cadrul migrației româneşti din zona Torino a condițiilor necesare constituirii mai sus amintitului spațiu transnațional, prin punerea în scenă a aşa-numitelor mişcări migratorii circulatorii. Poate că cel mai evident exemplu la nivelul „structurilor cotidianului" al existenței şi funcționării acestui complex spațiu transnațional, susținut şi structurat prin intermediul unei bogate rețele de organizații socio-economice şi culturale ce activează în zonă, îl reprezintă piața „Porta Palazzo" – cea mai mare piață în aer liber din Europa. Aici producătorii şi comercianții români au reuşit să creeze un adevărat univers agroalimentar de proveniență românească, ce reuşeşte să concureze cu succes firmele de profil locale, univers alimentat în permanență cu produse aduse din România prin intermediul unor rețele de comercianți pentru care această mişcare circulatorie între Italia şi România reprezintă propriul mod de existență.

d) la nivel lingvistic, unul dintre aspectele importante surprinse de noi cu ajutorul chestionarului, ce derivă din contactul nemijlocit între membrii celor două comunități, îl reprezintă fenomenul interferențelor lingvistice, interferențe ce pot fi urmărite, în general, la toate compartimentele limbii, cele mai afectate în cazul de față fiind fonetica şi morfologia. Fără a intra în alte detalii pe acest tip de analiză (cercetări în această direcție au fost deja realizate, cu preponderență în cadrul catedrei de limba română a universității torineze; în plus, aşa cum am specificat deja, ceea ce ne interesează pe noi este o analiză de tip „micro", unde să urmărim strategiile conversaționale în mediu aloglot, surprinse în dinamica lor cotidiană), vom menționa în cele ce urmează câteva fapte de limbă rezultate ca urmare a amintitului proces de interferență lingvistică. Trebuie să precizăm că excerptarea acestor fapte a fost posibilă ca urmare a metodologiei folosite la alcătuirea chestionarului, în cadrul căreia am utilizat atât întrebări închise, cât şi întrebări deschise. Acestea din urmă, mai ales, ne-au oferit posibilitatea, prin libertatea înțeleasă ca implicită la nivelul exprimării, de a urmări unele procese mai complexe, cum ar fi calcul la nivel sintactic, alternanța codică (*code switching*), împreună cu ezitările aferente respectivei strategii conversaționale (de ex.: „Profesia actuală; op... [it. *operaio*] muncitor"), ezitări ce pot fi surprinse tocmai ca urmare a stilului mai relaxat pe care îl presupune completarea unui chestionar anonim, precum şi nivelul

BDD-A961 © 2010 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 20:55:08 UTC)

modalizatorilor verbali, ca expresie, la nivel pragmatic, a atitudinii vorbitorilor în raport cu limba utilizată (nivelul epilingvistic): „Când vă întâlniți cu prietenii, în ce limbă vorbiți? Română sau italiană, depinde de prieteni, câteodată chiar amestecat, *din păcate*! (s.n.)".

La categoria de împrumuturi neadaptate sistemului limbii române amintim: (permis de) *sogiorno*; Stare civilă: *vedova* / *nubile*; Număr de copii: 1 *in arrivo*; Profesia actuală: *collaboratrice* / *domestica* / *artigiano* / *operaio* / *lavoro* autonom; Ce trebuie să facă societatea gazdă? Să facă educație mai multă la *datori de lavoro* etc. Printre împrumuturile adaptate (parțial adaptate) enumerăm: *badantă*, *estetistă*, *dezocupat*, *domestică* (cu sensul de 'femeie în casă'), *artigian*, *seramentist*, *afît* ('chirie'), *am reuşit să sistemăm* ('aranjăm') *copiii*; *să svilupe acest concept* (cel de «asociație culturală»). În sfârşit, un ultim aspect pe care dorim să-l semnalăm este cel al influenței grafiei limbii italiene asupra cuvintelor româneşti: 6 *anni* de studiu; o inițiativă *plausibilă*; asociații *presente*; *iniziative* culturale etc.

Din punct de vedere sociolingvistic, interferențele lingvistice încep să apară în cazul persoanelor imigrante ca urmare a imersiunii treptate în mediul aloglot, proces în care conştiința lingvistică a vorbitorilor se adaptează treptat noilor condiții comunicative, în sensul unei creşteri a permisivității față de împrumuturile din limba țintă. Această permisivitate progresivă duce la configurarea unui sentiment emergent de insecuritate lingvistică, soldat nu de puține ori cu naşterea unui sentiment de culpabilitate lingvistică, vizând inițial procesul de corupere a limbii materne prin împrumuturile involuntare făcute şi terminând nu de puține ori chiar cu respingerea respectivei limbi, considerată ca fiind un obstacol major în calea unei integrări reuşite în societatea țintă:

„Folosiți limba italiană în familie?

a) Da. Câteodată fără să-mi dau seama.
b) Din greşeală. ☺
c) Destul de mult. Când copilul ne-o cere. Copilul preferă italiana, mergând la grădiniță... îi vine din ce în ce mai greu să se exprime în româneşte".

Ca o paranteză la aceste aspecte privind loialitatea lingvistică a imigranților români, credem că este necesară luarea în considerație a unei variabile extrem de importante în analiza acesteia: statutul socio-cultural al vorbitorilor. Astfel, dacă în cazul eşantionului torinez, compus în majoritatea sa din persoane cu un statut social sub medie, am putut constata o loialitate scăzută cu referire la limba maternă, în cazul unui eşantion francez cu care am lucrat la Paris în 2008, în cadrul unei burse postdoctorale, şi cu care am reuşit să fac câteva interviuri cu părinți ce-şi aduceau copiii la şcoala duminicală fie la biserica românească, fie la secția consulară de pe lângă ambasada României, loialitatea lingvistică a părinților merge spre cote maxime, aceştia, în general cu un statut social peste medie, fiind extrem de motivați în menținerea limbii materne în cadrul familiilor nu de puține ori mixte; evident, nu acelaşi lucru se poate spune despre copiii lor, care, de cele mai mule ori manifestă un interes scăzut pentru limba română, de aici rezultând adevărate „războaie de guerilă" în cadrul familiilor, în care copii folosesc un „armament" extrem de diversificat (şi, în general, destul de adaptat la terenul destul de „accidentat" al bilingvismului) pentru a se opune pretențiilor „colonizatoare" ale părinților.

BDD-A961 © 2010 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 20:55:08 UTC)

III. La nivelul asociațiilor culturale, sunt semnale că „piața" începe să se maturizeze, în sensul că principiul concurențial îşi face simțită prezența din ce în ce mai puternic: există aproximativ nouă asociații culturale în Torino şi în împrejurimi, însă, deşi numărul s-ar părea să fie destul de mare pentru o comunitate relativ recentă, activitatea lor se suprapune doar în mică măsură, fiecare tinzând să acopere o anumită „nişă" în sfera socioculturalului. Astfel, Asociația italo-română „Frăția" are, pe lângă latura culturală, o activitate susținută legată de rezolvarea problemelor cetățenilor români privind integrarea pe piața de muncă; Asociația „Carpatina" are ca principal scop editarea bimensualului „Obiectiv" – un ziar bilingv în care sunt reflectate principalele evenimente din viața comunității –, precum şi realizarea unei emisiuni de televiziune de aproximativ 12 minute, sâmbăta seara, pe un post local (GRP); Asociația „România Club" are în centrul activității sale o emisiune săptămânală de radio, de aproximativ 3 ore, difuzată pe postul „Radio Flash", un post cu acoperire în întreaga regiune Piemonte.

Pe de altă parte, am constatat o creştere a nevoii unei reprezentări cât mai coerente a propriilor expectanțe referitoare la tipul de activități organizate în cadrul comunității: manifestările culturale care lasă de dorit atât la nivelul performanței artistice, cât şi, implicit, la cel al exprimării adecvate a propriului specific etnocultural sunt prompt sancționate de membrii comunității. Putem considera acest fapt ca fiind încă un semnal al maturizării sub aspect identitar a românilor din zonă, în sensul creşterii responsabilității colective față de elementele cu încărcătură identitară livrate *Celuilalt*, elemente care vor contribui în cele din urmă la configurarea heteroimaginii propriei comunități, înțeleasă ca sumă de reprezentări, atitudini şi imaginar colectiv prin intermediul cărora societatea gazdă (cea italiană, în cazul de față) internalizează raporturile cu comunitățile de imigranți.

IV. Unul dintre locurile unde limba şi cultura română sunt reprezentate la cel mai înalt nivel este Catedra de limba română a Universității din Torino, unde îşi desfăşoară activitatea de câteva decenii prof. univ. dr. Marco Cugno, distins exeget al culturii şi literaturii noastre, secondat îndeaproape de lectorul de limba română dr. Ileana Bunget, de la Universitatea din Craiova (ajuns la Torino ca urmare a acordului cultural stabilit între cele două universități) şi de dr. Roberto Merlo, un pasionat cercetător al culturii româneşti scrise, în momentul de față titularul cursului de Limba română pentru avansați. Activitatea membrilor catedrei amintite se împarte între activitatea didactică propriu-zisă (între studenți aflându-se şi tineri care, fie direct, fie indirect au avut de-a face cu efectele statutului de „imigrant") şi cea de promovare a culturii româneşti în spațiul italian, în primul rând prin traduceri, dar şi prin diverse alte activități colaterale (interviuri, articole de presă etc.). Datorită calității ireproşabile a activității ştiințifice prezente în cadrul catedrei amintite, familiarizarea membrilor echipei de cercetare cu rezultatele respectivei activități a constituit un evident punct de interes major în economia proiectului de față, acestea contribuind în mod direct la o mai bună receptare de către societatea italiană a valorilor reale pe care comunitatea românească le poate aduce cu sine în cadrul procesului migraționist. Cunoaşterea reciprocă reprezintă, în fond, unul dintre obiectivele majore ale oricărei strategii coerente în domeniul integrării fluxurilor migraționiste, iar valorizarea patrimoniului cultural al comunităților de imigranți la

BDD-A961 © 2010 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 20:55:08 UTC)

nivelul societății de inserție nu poate constitui decât una dintre cele mai bune strategii de acomodare socială a acestora pe termen lung. Membrii catedrei torineze, prin tot ceea ce fac, contribuie din plin la punerea în practică a acestui tip de strategie.

O inițiativă recentă ce vine să consolideze dimensiunea lingvistică a identității comunității româneşti în regiunea torineză o reprezintă introducerea, începând cu anul 2007, a orelor de limbă şi cultură românească în liceele din Torino. Fiind promovată şi susținută de Ministerul Afacerilor Externe în colaborare cu Institutul Limbii Române, această inițiativă, începută timid (cu doar două norme didactice în primul an şi un număr redus de cursanți), s-a dezvoltat treptat, reuşind să adune un număr din ce în ce mai mare de elevi de diferite naționalități în cadrul respectivelor ore cu statut facultativ. Un rol important în această evoluție pozitivă l-au avut cadrele didactice selectate prin concurs național, care au reuşit ca, pornind doar de la un acord interministerial care le asigura exclusiv cadrul legal necesar desfăşurării acestor cursuri, să le facă atractive şi să impună, astfel, limba şi cultura română ca obiect de studiu în liceele din Torino.

În concluzie, putem spune că, la nivel identitar, comunitatea românească din Torino (a doua ca mărime din Italia şi una dintre cele mai mari la nivel european) este o comunitate cu o prezență bine definită în cadrul societății gazdă, structurată relativ solid la nivel socio-economic şi cultural, care, deşi având o prezență relativ recentă în spațiul amintit, contribuie din plin la dinamica acestuia, constituind un important partener de dialog pentru structurile administrației locale, împreună cu care reuşesc să pună în aplicare diverse strategii de integrare a imigranților în cadrul comunității gazdă. Mai mult, venind în întâmpinarea respectivelor politici de integrare, asociațiile culturale româneşti pun în practică în ultima perioadă diverse acțiuni socio-culturale care să faciliteze o mai bună cunoaştere din partea italiană a specificului cultural românesc (inclusiv inițiative turistice focalizate pe regiunile de proveniență a imigranților români, cum ar fi, de exemplu, partea nordică a Moldovei), aceste acțiuni având rolul de catalizator al unei bune cunoaşteri reciproce – premisă esențială a unei coabitări reuşite.

Romanians in Turin – (Socio)Linguistic Behaviour and Attitudes in Aloglot Environment

The Romanian community in Turin is one of the most numerous communities of recent immigrants in Italy, with powerful dynamics on a socio-economic and cultural level. The necessity of an on-the-spot radiography, namely an interdisciplinary study of that community was the starting point for a research project financed by the Romanian Ministry of Foreign Affairs. The project was carried on by researchers from "A. Philippide" Institute of Romanian Philology – the Iasi Branch of The Romanian Academy, and from the University of Iasi and of Turin, in 2007 – 2008. In this article we present the general background of the project, its goals, the methods used during the field research as well as some partial results with a stress on the aspects that belong to the discursive practices and to the linguistic imaginary (attitudes, representations etc.) of the immigrants in an aloglot environment.

Institutul de Filologie Română „A. Philippide", Iaşi
România

BDD-A961 © 2010 Institutul de Filologie Română „A. Philippide"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 20:55:08 UTC)